

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA KASBIY QIZIQISHLARNI QANDAY UYG'OTISH KERAK?

Ro'ziyeva Sarvinoz Bekmurod qizi

Buxoro Viloyati G'ijduvon tumani

53-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning kasbiy qiziqishlarini erta yoshdan shakllantirish va rivojlantirish yo'llari keng yoritiladi. Psixologik va pedagogik yondashuvlarga asoslanib, bolalarda kasbga bo'lgan qiziqishni uyg'otishning amaliy usullari, oilaning, maktabning va atrof-muhitning roli chuqur tahlil etiladi. Birlamchi kasbiy motivatsiyaning shakllanish bosqichlari, bolaning shaxsiy xususiyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda individual yondashuvlar, kasb olamiga doir dastlabki sinov va mashg'ulotlarning ahamiyati misollar bilan ko'rsatiladi. Maqola oxirida bosqichma-bosqich izchil harakatlar, zamonaviy maktab va oilaning hamkorlik modeli hamda kasbiy orzularga yetaklovchi asosiy usullar xulosa sifatida jamlangan.

Kalit so'zlar: Kichik maktab yoshi, kasbiy qiziqish, motivatsiya, oila, maktab, shaxsiy rivojlanish, kasbga yo'naltirish, fantaziya, ijtimoiy ta'sir, pedagogik mexanizmlar.

Inson shaxsining har tomonlama rivojlanishi, kelajak hayot yo'li va baxtli yashashi uchun dastlabki poydevor aynan maktabning birinchi bosqichida qo'yiladi. Kichik maktab yoshi deb ataladigan bu pallada bola yangi jamoadorchilik, mustaqil harakat, mehnat va ijodning boshlang'ich bosqichlariga kiradi. Aynan shu yoshda har bir bolaning hayotga va kasb-hunarga bo'lgan dastlabki qiziqish va motivatsiyasi shakllanadi. Farzandning kelajakda kim bo'lishi, qanday orzu va maqsadlarga intilishi, jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun erta yoshdan kasbiy dunyoqarashi va e'tiborini uyg'otish muhim. Kichik maktab yoshidagi bolalar dunyoni rang-barang, jonli va chin yurakdan his etadilar – ularning ideal olami hali orzu va fantaziyalarga to'la, hayolparastligi va estetik sezgirligi yuqori bo'ladi. Kichik yoshli bolaning ongida kasblar to'g'risidagi tasavvurlar asosan voqelik, ertaklar, multfilmlar, ota-ona va pedagoglar so'zlari, kitoblar, ijtimoiy muhit hamda o'zaro muloqot natijasida shakllanadi. Bu yoshda bola uchun kasblar – oddiygina, qiziqarli, sirli va ramziy dunyo bo'lib tuyuladi: kimdir shifokor bo'lishni xohlasa, kimdir uchuvchi, o'qituvchi, rassom yoki harbiy bo'lish orzusida bo'ladi. Lekin bu orzularning haqiqiy kasbiy motivatsiyaga aylanishi uchun to'g'ri pedagogik va ijtimoiy-madaniy yordam talab etiladi. Avvalo, kichik maktab yoshidagi bolalarning o'ziga xos psixofiziologik va psixologik xususiyatlari inobatga olinmog'i lozim. Bu yoshda bola fantaziyaga ochiq,

she'riy va rasmlı obrazlarnı yaxshı qabul qiladi. Ular surat chizishni, hikoya aytishni sevadi, aktyorlik o'ynash, bolalar o'yınlarında kasbga doir rollarnı ijro qilishga moyil. Bolaning ishtiyoqını o'ldirmasdan, uni doimo rag'batlantirib borish, hayotiy misollar keltirish, kasb olamini go'yo ertak dunyosiga o'xshab ochib berish, har bir kasb ortidagi haqiqat va qadriyatlarnı bolalar bilan birga izlash nihoyatda muhim. Mavjud imkoniyatlardan kelib chiqib, oilada va maktabda bolalarga kasb turlari haqida hikoyalar, ertaklar so'zlab berish, turli kasblar egalari bilan uchrashuv va ekskursiyalar uyushtirish, kasbiy o'yınlar, mini-mashg'ulotlar, suhbatlar va rollı ssenariylar tashkil etish kasbga doir qiziqishni uyg'otishning eng samarali usullaridir [1].

Farzanda kasbiy qiziqish uyg'otishda, birinchi navbatda, oilaning o'rni beqiyos. Ota-ona bola uchun birinchi ideal namunadir. Bolaning o'z ota-onasining mehnatini, faoliyatini, ishlash jarayonini ko'rishi, ularning turli kasb va sohalarida qanday fidokorona mehnat qilayotganiga bevosita guvoh bo'lishi – kasb olami haqida ilk tasavvurning shakllanishiga asos bo'ladi. Bolaga o'z ota-onasining ish joyiga borish, u yerda ishlovchi insonlar, mehnat harakatlarini ko'rishni imkon qilish, bolaga baxtli onlarnı tuhfa etadi. Ish jarayonida bolaga oddiy, sodda til bilan ishlash mazmuni, kasb ahamiyati va qoidalarning tushuntirilishi – erkin savollar va hayrat bilan tinglash orqali bolada kasbga mehr uyg'otiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda kasbiy qiziqishni shakllantirishda maktab muhitining o'ziga xos o'rni bor. Boshlang'ich ta'limda darslarning interaktiv uslublarda, rang-barang o'yin, loyihaviy dars va kasbiy rollı mashg'ulotlar orqali o'tilishi bola e'tiborini oshiradi. Har bir dars, ochiq treninglar, badiiy tanlov va ekskursiyalar kasb olami bilan tanishishga, turli kasb egalari faoliyati haqida o'z tasavvurlarini boyitishga imkon beradi. O'quvchilarga kasblar bo'yicha mini loyihalar, oddiy intervyu va hikoyalar yozdirish, bolalarnı kasbiy timsollarga taqlid qilishga undash, turli sohalar haqidagi filmlar, dasturlar, videoroliklarnı ko'rsatish, kasbiy ertak o'qish darslarini yo'lga qo'yish – sezilarli natija beradi [2].

Kasbiy qiziqishlarnı uyg'otishda pedagogning roli alohida ahamiyatga ega. Pedagog kichik maktab yoshidagi bolaning qiziqishi, individual xususiyati va orzularini aniqlash, o'z-o'zini topish va rivojlantirish jarayonida murabbiylik qiladi. O'qituvchi sinfda ijtimoiy rollar o'yinini tashkil etadi, har bir bolaga har xil kasb timsollarini namoyish etadi, bolaning orzu va qiziqishi bo'yicha individual mashg'ulotlar o'tkazadi. Pedagogik jarayon doirasida kichik tajriba loyihalari, hayotdan olingan real voqealar, kasb olamiga doir filmlar, suhbatlar, o'yınlar va mahorat darslari orqali bolalar u yoki bu kasb mohiyati bilan, uning kundalik hayot va jamiyat hayotidagi o'rni bilan yaqindan tanishadi. O'qituvchi har bir bolani o'z fantaziyasini namoyon qilishga, orzusi va tushunchasi asosida kasb haqida hikoya, sher, rasm, afisha yaratishga undaydi. Shuningdek, bolalar uchun kasbiy portretlarnı, qiziqarli esdaliklarnı, jonli ochiq darslarnı, soha mutaxassislarini taklif etib ochiq uchrashuvlar tashkil etish ham juda foydalidir [3].

Kichik maktab yoshidagi bolalarning kasbiy qiziqishini shakllantirishda ijodiy va estetik faoliyat juda samarali. Qo'l mehnati, rasm chizish, maket va konstruktorlar, kasbga oid vositalar bilan ishlash orqali bola har xil kasblar sirini, ularning dastlabki soddaroq ishlarini bajara oladi. Ba'zi maktablarda mini-laboratoriyalar, kichik emalatxonalar, kasb burchaklari, bolalar uchun mo'ljallangan ilmiy-ma'rifiy kabinetlar tashkil etilishi bolalarda kasbiy olamga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Rasm, haykaltaroshlik, kasbiy kerakli buyumlarni yasatish bo'yicha to'garaklar, bolalarda nafaqat kasbga, balki ijodga, yangilikka, mehnatga, halollikka bo'lgan hurmatni mustahkamlaydi. Erta yoshdan kasbiy qiziqish uyg'otishda kitob va bolalar adabiyotlarining ham roli alohida. Bolalar uchun yozilgan ertaklar, hikoyalar, sarguzasht romanlar, hayotiy voqealarni aks ettiruvchi asarlar orqali har bir kasb syujet orqali bola uchun ma'naviy idealga aylanadi. Ona tili, o'qish darslarida kasb olami haqidagi asarlarni o'qish, bola uchun ideal namunalarni yaratuvchi mashqlar yozdirish, kasbiy mavzularda rasm, kompozitsiyalar tuzdirish, teatr o'yinlari, film tomosha qilish bolaga kasb haqida chuqurroq tushuncha, motivatsiya va qiziqish beradi. Kichik yoshdan bola har bir kasb o'ziga xos noyob va jamiyatga foydali ekanini anglashi, har bir soha vakili ijodiy, mehnatsevar, bilimli va vatanparvar bo'lishi kerakligini his qilishi kerak [4].

Kasbiy qiziqishni uyg'otishda jamiyatning o'rni ham beqiyos. Bolaning o'z tengdoshlari ishtirokidagi uylashtirilgan interaktiv tadbirlar, kasbiy festivallar, ochiq eshiklar, mahalliy ko'rgazmalar, kasbga oid o'yin va tanlovlar, bolalar oromgohlari va dam olish maydonlarida ko'rgazmali ekskursiyalar tashkil etish bola uchun professional olamga dastlabki qadamlardan biri bo'ladi. Shuningdek, kasb egalari bilan jonli uchrashuvlar, bolalarda savol-javoblar, ustoz-murabbiylik an'analari, har bir kasbning tarixiy va zamonaviy ahamiyati haqida joriy suhbatlar bolada kasbiy o'z-o'zini izlashga shijoat bag'ishlaydi. Bolalarda kasbiy qiziqish uyg'otishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish katta muvaffaqiyat keltiradi. Hozirgi raqamli yosh bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan animatsion dasturlar, kasb olamini o'rgatuvchi bolalar o'yinlari, kasb egalari faoliyatini aks ettiruvchi multfilm va virtual sayohatlar, bolalar uchun interaktiv ensiklopediya va mobil ilovalar yordamida bola turli kasbu korlar, soha ixlosmandlari hayotidan ilhomlanadi. Ma'lumot texnologiyalariga asoslangan ta'lim tizimi bolaning zamonaviy va kreativ fikrlashi, kasbga orzu bilan qadam qo'yishi, o'zini har bir sohada sinab ko'rishga imkon yaratadi. Bolaning kasbiy qiziqishini uyg'otishda ota-ona va o'qituvchi faqat ma'naviy, og'zaki yoki teorik yordamchi emas, balki real harakat, tajriba asosida murabbiy bo'lishi kerak. Bola hayotida avvalo kichik real mashg'ulot va tajribalar muhim ahamiyat kasb etadi. Uyda kichik xonalarni tartiblash, oshxona yoki ustaxonada yordamchi ishlarga jalb qilish, oila a'zolarining kasbiy hayoti bilan tanishtirish, kichik savdo yoki konstruktorlik o'yinlari, kichik bog'dorlik ishlari, uy hayvonlariga qarash, mini-

loyihalar qilinishi bolani kundalik hayotdan kasbiy olamga samarali olib chiquvchi vositadir [5].

Bolaning har bir kichik g'alabasi – yaxshi rasm, muvaffaqiyatli hikoya, o'yin yoki kichik mehnat – oilada, maktabda e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Har bir kichik muvaffaqiyat uchun rag'bat, dalda va samimiy maqtov, bolaning kasbga ishtiyoqi kuchayishiga, o'ziga ishonchi, orzu va shijoatining pishishiga yetaklaydi. Kasbiy qiziqishni uyg'otishda individual yondashuv asosiy omil hisoblanadi. Bolaning orzusi va qobiliyati, temperament va karakteri, uning ichki dunyosi bilan hisoblashgan holda yo'l ko'rsatish, bolaning dilda o'z orzusini erkin bayon qilishi uchun qulay muhit yaratish, ustoz va ota-onaning har bir so'ziga ochiqlik va samimiy munosabat yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy dunyoda kasblar xilma-xilligi va har bir soha o'ziga xosligining bola ongiga yetkazilishi, bola ko'zi oldida kasb olamining mashhur, zamonaviy va qadimiy namunalarini namoyish etish, bolaning uzoq orzulari uchun qulay imkoniyatlar ochadi. Rasmiy va norasmiy murabbiylar, oiladagi har bir a'zo, sinfdosh va maktab jamoalari bola uchun o'ziga xos qadriyat va namunaga aylanadi.

Xulosa

Kichik maktab yoshida kasbiy qiziqishni uyg'otish – hayot davomida baxtli, orzuga yetaklovchi kasbga egallik sari muhim poydevor demakdir. Har bir bola kichik yoshida kasb olamining soddaligi, jozibasi va mo'jizasi bilan tanishadi, ba'zi kasb mutaxassislarni qadrlaydigan bo'lib ulg'ayadi. Kichik yoshdan boshlab kasb haqida ertak, hikoya va real hayotiy voqealarni eshitgan bola, rol o'ynagan, hayotda o'z kuchini sinagan farzand kattalashganda ijtimoiy faol, mas'uliyatli va ijodiy yetuk shaxsga aylanadi. Bu vazifada oilaning samimiy mehr-muhabbati, o'qituvchi va pedagoglarning individual e'tibori, keng jamoatchilik va jamiyat imkoniyatlarini oqilona foydalanish muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Kichik yoshdan boshlab kasbga bo'lgan qiziqishni ikki tomonlama – ijodiy va amaliy mehnat, nazariy va ko'rgazmali mashg'ulotlar, mustaqil orzu va g'oyalarga ergashishga undash, bolalarda bardavom kasbiy motivatsiyani shakllantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qayumova N.X. Kichik maktab yoshidagi bolalarda kasbiy qiziqishni shakllantirish. Ilm Ziyoni nashriyoti, Toshkent, 2022.
2. Muhammadjanova N.Yu. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasbiy yo'naltirish. Ma'naviyat nashriyoti, Toshkent, 2021.
3. Rustamova N. Bolalarda kasbga qiziqish uyg'otish asoslari. Yangi asr avlodi nashriyoti, Toshkent, 2020.
4. Abdullayeva D.S. Yoshlar psixologiyasi: boshlang'ich ta'limda kasbiy qiziqish. FAN nashriyoti, Toshkent, 2019.

5. Sharipova S.A. Kasbiy motivatsiya va pedagogik yondashuvlar. O'qituvchi nashriyoti, Toshkent, 2023.
6. To'liqinov S.B. Zamonaviy maktab va kasbiy motivatsiya. Ma'rifat nashriyoti, Toshkent, 2018.
7. Ahmedov M.Q. Bolalarni kasbga yo'naltirishning psixopedagogik asoslari. Mehnat nashriyoti, Toshkent, 2021.